

ZNAČAJ POLJOPRIVREDNO-PREHRAMBENIH PROIZVODA U SPOLJNOJ TRGOVINI REPUBLIKE SRBIJE¹⁸²

IMPORTANCE OF AGRI-FOOD PRODUCTS IN FOREIGN TRADE OF THE REPUBLIC OF SERBIA

Milan Marković, master ekonomista¹⁸³

Sadržaj: *Cilj ovog istraživanja jeste sagledavanje mesta i značaja sektora poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u spoljnotrgovinskoj razmeni Republike Srbije. Kako u Srbiji postoji potreba za permanentnim povećanjem izvoza, ovaj sektor može značajno doprineti smanjenju deficita trgovinskog bilansa. Međutim, potencijali još uvek nisu u potpunosti iskorišćeni. Zato je povećanje konkurentnosti i stepena obrade ovih proizvoda od ključnog značaja za povećanje vrednosti izvoza. Istraživanje pokazuje da izvoz ovih proizvoda čini dominantno mesto u strukturi ukupnog izvoza, znatno veći izvoz u odnosu na uvoz, kao i izvoz pretežno neprerađenih proizvoda.*

Ključne reči: *poljoprivredno-prehrambeni proizvodi, izvoz, spoljna trgovina, Republika Srbija.*

Abstract: *The aim of this research is to review the place and importance of the sector of agri-food products in foreign trade of the Republic of Serbia. As in Serbia, there is a need for a permanent increase in exports; this sector can significantly contribute to reducing the trade balance deficit. However, the resources have not yet been fully utilized. Therefore, the increase of competitiveness and the level of processing of these products are of crucial importance for increasing the value of exports. The paper shows that the export of these products makes it the dominant place in the structure of total exports, significantly higher exports than imports and exports mainly unprocessed products.*

Key words: *agri-food products, export, foreign trade, Republic of Serbia.*

---

1. UVOD

Republika Srbija duži niz godina ostvaruje deficit spoljnotrgovinske razmene sa inostranstvom. Za razliku od ostalih, sektor poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u strukturi ukupne spoljne trgovine ostvaruje pozitivan saldo, što utiče na smanjenje ukupnog deficita u trgovinskom bilansu. Iako je sa stanovišta doprinosa povećanju vrednosti ukupnog izvoza važniji izvoz industrijskih proizvoda, osnovni problem jeste nepostojanje

---

¹⁸² Rad je raden u okviru projekta Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, br. 179066, pod nazivom „Unapređenje konkurentnosti javnog i privatnog sektora umrežavanjem kompetencija u procesu evropskih integracija Srbije“ na kome je autor raspoređen kao stipendista Ministarstva.

¹⁸³ Student doktorskih studija i stipendista Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, Ekonomski fakultet Univerziteta u Nišu, Trg kralja Aleksandra Ujedinitelja 11, 18000 Niš

dovoljnih domaćih inputa za industrijsku proizvodnju. Zato je, u krajnjoj instanci, neto devizni efekat od spoljnotrgovinske razmene industrijskih proizvoda vrlo mali.

Sve visoko razvijene zemlje imaju dobro razvijenu poljoprivrednu proizvodnju, iako sektor agrara u tim zemljama ne učestvuje značajno u ukupnoj zaposlenosti i stvaranju bruto domaćeg proizvoda. Manje razvijene zemlje kroz razvoj poljoprivrede vide šansu za smanjenje uvozne zavisnosti, povećanje izvoza i stope privrednog rasta. Time obezbeđuju značajna sredstva za uvoz energenata, kapitalne opreme i drugih industrijskih proizvoda.

Agrarni sektor ima značajno učešće u strukturi ukupne spoljnotrgovinske razmene, pa ostvareni rezultati u ovom sektoru mogu uticati na poboljšanje spoljnotrgovinskog bilansa i ravnoteže ukupne nacionalne ekonomije [3]. Indirektno, porast izvoza stabilizuje i devizni kurs i inflaciju, tako da se može reći da povećanje izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda doprinosi ostvarenju ukupne makroekonomske stabilnosti. Republika Srbija upravo najveći suficit spoljnotrgovinske razmene ostvaruje u ovoj oblasti. Zahvaljujući tome, ostvaruje se manji deficit trgovinskog bilansa usled uvoza industrijskih i ostalih proizvoda.

2. UČEŠĆE POLJOPRIVREDNO-PREHRAMBENOG SEKTORA U UKUPNOM IZVOZU SRBIJE

Sektor poljoprivredno-prehrambenih proizvoda je prema raspoloživim resursima veoma važan sektor privrede Srbije. Poljoprivreda predstavlja razvojnu šansu imajući u vidu tendenciju porasta cena hrane na svetskom tržištu [8]. Njen značaj ogleda se u učešću poljoprivrede u izvozu, bruto domaćem proizvodu, bruto dodatnoj vrednosti i ukupnoj zaposlenosti. Zato ovaj sektor može imati značajan doprinos u stabilizaciji ekonomskih trendova u zemlji.

Milan Marković rođen je 1989. godine u Nišu. Ekonomski fakultet Univerziteta u Nišu, na studijskom programu Finansije, bankarstvo i osiguranje, upisao je 2008, a završio 2012. godine sa prosečnom ocenom 10,00 kao student generacije. Master studije na istom fakultetu, na modulu Opšta ekonomija, završio je 2013. godine takođe sa prosečnom ocenom 10,00. Školske 2013/2014. upisao je doktorske akademske studije na Ekonomskom fakultetu u Nišu na modulu Makroekonomija. Trenutno je na trećoj godini studija.

Tokom studija više puta je bio nagrađivan za postignute akademske rezultate: Srebrni znak Univerziteta u Nišu, Svetosavska nagrada - plaketa najboljem studentu Grada Niša, nagrada najboljem diplomiranom studentu osnovnih akademskih studija od strane Ekonomskog fakulteta u Nišu. Korisnik je stipendija Ministarstva prosvete Republike Srbije i Fonda za mlade talente.

Bio je angažovan na projektu „Open IT” u organizaciji studentske organizacije „Aiesec”, na istraživačkom projektu „Aktivni potrošači” u organizaciji Centra za zaštitu potrošača FORUM iz Niša.

Ključne oblasti interesovanja obuhvataju ekonomsku politiku, agrarnu i međunarodnu ekonomiju. Od 2014. godine objavio je 10 naučnih radova, iz ovih oblasti, u časopisima međunarodnog i nacionalnog značaja (od toga 5 radova u kategoriji M24).

Agrarna spoljna trgovina Srbije, čineći jednu četvrtinu ukupnog izvoza, sa vrlo visokom pokrivenošću uvoza izvozom i pozitivnim saldom koji čini oko jednu desetinu celokupnog izvoza, uz vrlo dinamično povećavanje vrednosti izvoza nekih značajnih robnih grupa, nesumnjivo predstavlja ozbiljan potencijal razvoja, bilansnih uravnoteženja i ukupne makroekonomske i socijalne stabilnosti [5]. Poljoprivreda, zajedno sa prehrambenim sektorom, učestvuje u izvozu Republike Srbije sa prosečno 23% ukupnog izvoza poslednjih nekoliko godina (Tabela 1).

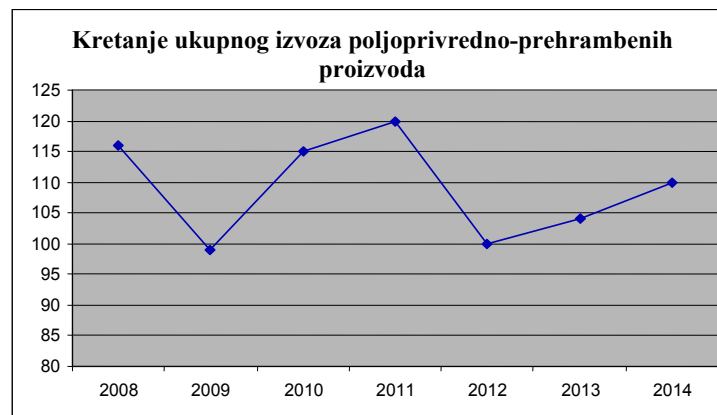
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Učešće poljoprivrede u ukupnom izvozu Srbije (u %)	18	23,4	23	23,2	24,1	23,4
Učešće poljoprivrede u ukupnom uvozu Srbije (u %)	6,5	8,7	6,6	7,4	8,3	8,2
Pokrivenost uvoza izvozom (u %)	126,5	140,8	207,6	185,8	147,5	178,8

Tabela 1: Učešće poljoprivredno-prehrambenog sektora u trgovinskom bilansu Republike Srbije u periodu od 2008. do 2013. godine

Izvor: [10].

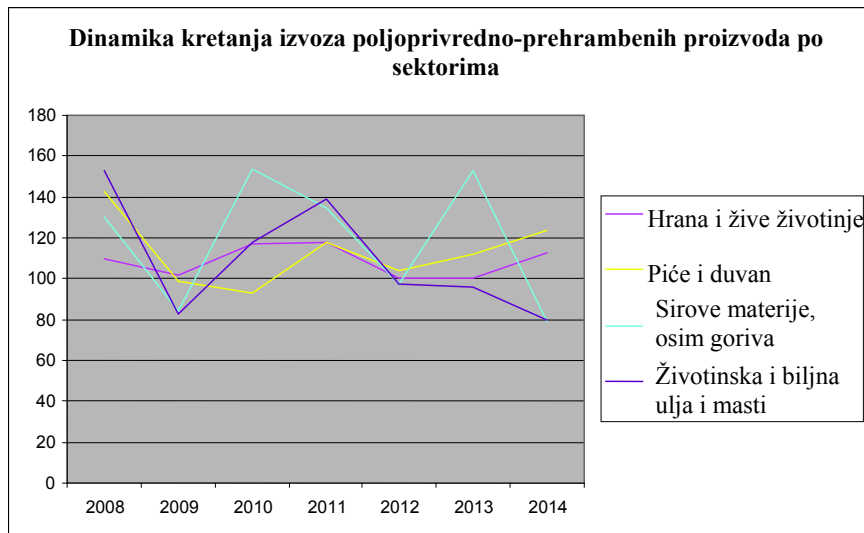
3. DINAMIKA KRETANJA, ROBNA I GEOGRAFSKA STRUKTURA IZVOZA POLJOPRIVREDNO-PREHRAMBENIH PROIZVODA

Svetska trgovina poljoprivredno-prehrambenim proizvodima obuhvata visoko kvalitetne i bezbedne proizvode sa stanovišta zdravlja potrošača, kao i ponudu hrane po cenama prihvatljivim za potrošače. Značaj poljoprivredno-prehrambenog sektora u spoljnoj trgovini Srbije veoma je veliki. Na *grafikonima 1 i 2* prikazana je dinamika kretanja izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda. Usled ekonomske krize 2009. godine došlo je do značajnog smanjenja izvoza, dok su glavni faktor smanjenja u 2012. godini bile vremenske neprilike. *Grafikon 2* prikazuje dinamiku kretanja izvoza ovih proizvoda posmatranih po sektorima, a prema klasifikaciji Republičkog zavoda za statistiku Srbije.

Grafikon 1: Kretanje ukupnog izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Republike Srbije

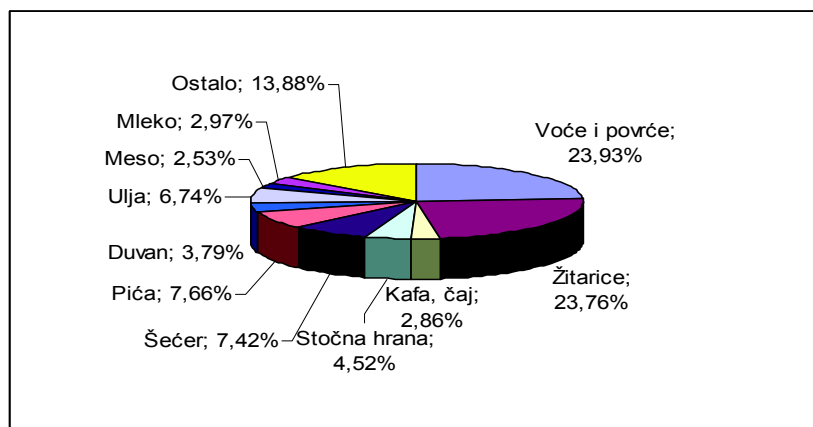
Izvor: Računanje i prikaz autora na osnovu [9].

Grafikon 2: Dinamika kretanja izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Republike Srbije po sektorima

Izvor: Računanje i prikaz autora na osnovu [9].

U strukturi izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Republike Srbije najviše su zastupljene žitarice i kategorija voće i povrće sa učešćem u ukupnom izvozu ovog sektora od blizu 24% (Grafikon 3). Udeo kategorija meso, ulja, mleko jeste veoma nisko, što govori o proizvodnji i izvozu sirovina, tj. proizvoda nižih faza obrade. To je veoma negativna činjenica koja srpsku poljoprivredu kvalifikuje kao snabdevača sirovinama. To dalje znači da se proizvodi viših faza finalizacije uvoze, što nepotrebno smanjuje trenutni suficit u trgovinskom bilansu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Republike Srbije. Kukuruz, šećer i jagodičasto voće smatraju se značajnim izvoznim potencijalima u narednom periodu.

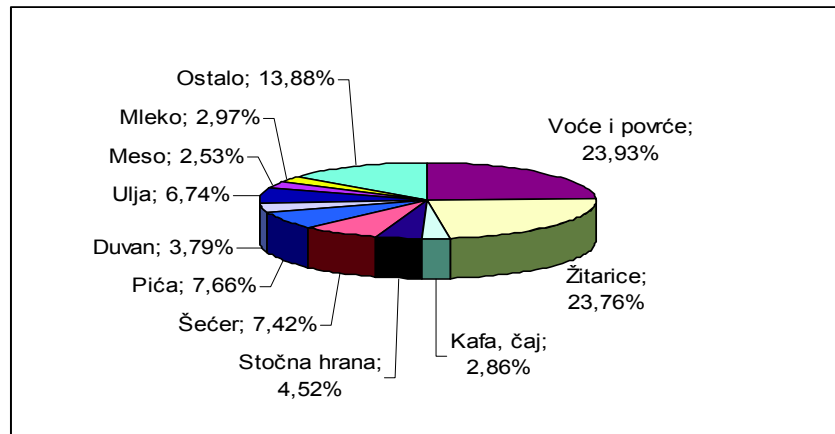

Grafikon 3: Struktura izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Republike Srbije u 2014. godini

Izvor: [7].

Najvažniji uvozni proizvodi jesu voće i povrće (pre svega citrusi), kao i kafa i čaj (Grafikon 4). Prikazana struktura uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda upravo pokazuje veću

raznovrsnost proizvoda sa stanovišta uvoza. Glavni faktor koji, na neki način, ne dozvoljava povećanje uvoza proizvoda viših faza prerade jeste niska kupovna moć stanovništva. U ovom slučaju to je bitan faktor realizacije značajnog suficita u razmeni poljoprivredno-prehrambenih proizvoda.

Grafikon 4: Struktura uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Republike Srbije u 2014. godini

Izvor: [7].

Spoljnotrgovinska razmena poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Republike Srbije odvija se uglavnom sa Evropskom unijom i zemljama CEFTA sporazuma, kao i manjim delom sa Ruskom Federacijom. Prema podacima iz 2014. godine, Srbija u zemlje Evropske unije plasira oko polovine ukupnog izvoza hrane (49,05%). Zatim u okviru CEFTA sporazuma 33,38%, dok u Rusiju izvozi 10,17% [9]. U ostale zemlje izvozi svega preostalih 7,4% izvoza. To govori o veoma niskoj geografskoj diverzifikaciji izvoza i ogromnoj zavisnosti od ekonomsko-političkih prilika u Evropskoj uniji, kao najznačajnijem spoljnotrgovinskom partneru Republike Srbije. Iako je Evropska unija odobrila Srbiji ukidanje svih kvantitativnih ograničenja, carina i dažbina na uvoz (osim telećeg mesa, šećera i vina), Srbija ne uspeva da poveća stepen finalizacije proizvoda koje izvozi u ovu ekonomsku integraciju. Uglavnom su to sirovine, tj. sveže i zamrznuto voće i povrće, kao i žitarice, iako postoji platežno sposobna tražnja na nivou Evropske unije.

Sledeći bitan spoljnotrgovinski partner jesu zemlje potpisnice CEFTA sporazuma (sve bivše jugoslovenske republike izuzev Slovenije i, od skora, Hrvatske, a uključujući Albaniju i Moldaviju). U te zemlje Republika Srbija plasira jednu trećinu ukupnog izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda. Struktura spoljnotrgovinske razmene, kada govorimo o ovim zemljama, daleko se razlikuje od razmene sa Evropskom unijom, jer je reč o proizvodima relativno višeg stepena finalizacije. Bitna činjenica je i to što je Srbija u odnosu na sve zemlje potpisnice CEFTA sporazuma neto izvoznik hrane, dok glavni izvozni proizvod jesu žitarice, tj. prerađevine od žita.

U spoljnotrgovinskoj razmeni hrane sa Ruskom Federacijom postoji ključni problem – nemogućnost popune kvota i zadovoljenja velikog kontingenta robe koji se traži od trgovinskih lanaca u ovoj zemlji. Sa druge strane, Republika Srbija ima značajnu šansu imajući u vidu potpisan sporazum o slobodnoj trgovini sa Rusijom koji omogućava slobodan pristup ogromnom tržištu za srpske poljoprivredne i prehrambene proizvode. U strukturi

razmene sa Rusijom primetno je veće učešće proizvoda viših faza prerade, tj. prehrambenih proizvoda.

4. PREDLOG MERA ZA DINAMIZIRANJE IZVOZA

Privredni rast na dugi rok trebalo bi da se zasniva na izvozu proizvoda viših faza obrade. Bruto domaći proizvod poljoprivrede je veći od onog u prehrambenoj industriji što govori o pretežnom izvozu sirovina i nedovoljnoj preradi u domaćoj industriji. Pored proizvodno-strukturne ekstenzifikacije (sa dugoročnim trendom smanjivanja udela stočarstva), karakteristična je i ekstenzifikacija strukture spoljnotrgovinske razmene, uz povećanje udela sirovina i primarnih neprerađenih proizvoda u izvozu ali i uz povećavanje uvoza finalnih proizvoda koji bi mogli biti proizvedeni od domaćih izvezenih sirovina [5]. Takođe, potrebno je favorizovati razvoj stočarske proizvodnje, koja, angažovanjem prirodnih i ljudskih resursa, može da stvori znatno veću dodatnu vrednost za razliku od biljne proizvodnje [4].

Da bi se dalje povećao izvoz mora se poboljšati kvalitet izvozne ponude tj. kvalitet proizvoda izvožno orijentisanih sektora. Kako je u Republici Srbiji poljoprivredno-prehrambeni sektor značajan izvozni sektor, to je povećanje konkurentnosti ovih proizvoda od esencijalnog značaja. Kvalitet jeste glavna determinanta konkurentne prednosti. U cilju povećanja konkurentnosti srpske poljoprivrede predlaže se sledeće [6]:

- rast učešća većih gazdinstava u strukturi ukupne poljoprivrede, kako bi se istovremeno povećala i produktivnost sektora agrara,
- reorganizacija tržišta poljoprivrednih proizvoda u cilju smanjenja monopola na strani tražnje, u cilju obezbeđenja cenovne stabilnosti i izvozne konkurentnosti,
- povećanje agrarnog budžeta sa mnogom većom participacijom subvencija.

Rast produktivnosti i unapređenje konkurentnosti domaće poljoprivredne proizvodnje i prehrambene industrije, predstavlja osnovu za održavanje i poboljšanje pozitivnog spoljnotrgovinskog bilansa u segmentu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda [2]. Liberalizacija tržišta dovela je do rasta spoljnotrgovinske razmene poljoprivredno-prehrambenim proizvodima, pa će u tom kontekstu, unapređenje konkurentnosti domaće poljoprivredne proizvodnje i prerađivačke industrije povećanjem produktivnosti, efikasnosti, kao i tehnoloških standarda proizvodnje, predstavljati osnovu za održavanje i poboljšanje pozitivnog spoljnotrgovinskog bilansa u segmentu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda [1].

ZAKLJUČAK

Uprkos činjenici da se poslednjih godina povećava učešće sektora usluga u kreiranju bruto domaćeg proizvoda Srbije, sektor poljoprivredno-prehrambenih proizvoda se i dalje smatra generatorom bruto dodate vrednosti. Beleži se visok udeo poljoprivrede u osnovnim makroekonomskim agregatima u odnosu na druge zemlje što se objašnjava kako bogatim prirodnim resursima, tako i povoljnim klimatskim uslovima za proizvodnju.

Sektor hrane jeste okosnica ekonomske aktivnosti Srbije koja generiše suficit u spoljnoj trgovini. Analiza spoljnotrgovinske razmene poljoprivredno-prehrambenih proizvoda veoma je bitna imajući u vidu značaj ovih proizvoda u ukupnom izvozu Republike Srbije. Ne samo da je neto izvoz pozitivan, već se beleži tendencija stalnog povećanja izvoza u odnosu na

uvoz. Izvoz jeste osnovni pokretač razvoja skoro svake ekonomije. Na taj način, izvoz obezbeđuje stabilnost na deviznom tržištu, rast proizvodnje, zaposlenosti.

Pošto se Republika Srbija susreće sa dugoročnim deficitom trgovinskog bilansa, poboljšanje spoljnotrgovinske razmene poljoprivredno-prehrambenih proizvoda postaje neminovnost. Na tom putu potrebno je radikalno izmeniti strukturu izvoza kako bi se poboljšala konkurentnost ovih proizvoda.

Sektor poljoprivredno-prehrambenih proizvoda je izuzetno značajan sa stanovišta unapređenja spoljnotrgovinskih tokova Republike Srbije. Mogućnosti povećanja izvoza zavise u prvom redu od stimulativnosti mera agrarne politike. Šanse za povećanje izvoza postoje zahvaljujući relativno visokom nivou poljoprivredne tehnike i tehnologije, kao i raspoloživim poljoprivrednim prirodnim i ljudskim resursima. Međutim, ograničenja dolaze usled niskog stepena produktivnosti rada, neadekvatne agrarne politike u protekloj deceniji i nedovoljnih sredstava za ulaganje u sektor agrara.

REFERENCES

- [1] Birovljev, J., Matkovski, B., i Četković, B. (2015). Konkurentnost poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Srbije na tržištu zemalja regiona. *Anali Ekonomskog fakulteta u Subotici*, 33, 61-78.
- [2] Zekić, S., Tošin, M., i Kresoja, M. (2014). Spoljnotrgovinska razmena poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Srbije. U M. Ševarlić i D. Tomić (ur.), *Agroprivreda Srbije i evropske integracije* (str. 95-102). Beograd: Društvo agrarnih ekonomista Srbije.
- [3] Katić, B., i Popović, V. (2007). Dinamika i struktura razmene poljoprivredno-prehrambenih proizvoda između Srbije i Evropske unije u periodu 2000-2006. godine. *Ekonomika poljoprivrede*, 54(3), 303-320.
- [4] Madžar, L. (2014). Značaj i izvozni potencijal privrede Republike Srbije sa posebnim osvrtom na stanje stočnog fonda. *Škola biznisa*, 11(2), 124-140.
- [5] Milanović, M., Stevanović, S., i Vićentijević, D. (2013). Konkurentnost i potencijali agrarne spoljne trgovine Srbije. *Teme – časopis za društvene nauke*, 37(1), 297-317.
- [6] Petrović, J., Jovanović, D., Petrović, D., i Berjan, S. (2013). The impact of Serbian agriculture exports on its trade deficit. *Fourth International Scientific Agricultural Symposium "Agrosym" 2014* (str. 1356-1362). Jahorina (Bosna i Hercegovina): Poljoprivredni fakultet Univerziteta Istočno Sarajevo.
- [7] Privredna komora Srbije (2015). *Poljoprivreda, prehrambena i duvanska industrija i vodoprivreda – statistika*. Beograd. Preuzeto sa sajta: <http://www.pks.rs/PrivredaSrbije.aspx?id=13&p=2&>
- [8] Puškarić, A., Jeločnik, M., i Bekić, B. (2009). Trgovinski bilans Republike Srbije u kontekstu međunarodne razmene hrane i poljoprivrednih proizvoda. *Ekonomika*, 58(1), 112-120.
- [9] Republički zavod za statistiku Srbije. (2015). Baza podataka o spoljnoj trgovini. Beograd. Preuzeto sa sajta <http://webrzs.stat.gov.rs>.
- [10] Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014-2024. (2014) Beograd: Ministarstvo poljoprivrede. Preuzeto sa sajta <http://uap.gov.rs/wp-content/themes/uap/STRATEGIJA%202014-2020%20.pdf>